

Міністерство освіти і науки України
Управління освіти і науки Чернігівської облдержадміністрації
обласний комунальний позашкільний навчальний заклад
«Чернігівська Мала академія наук учнівської молоді»
Чернігівської обласної ради

Відділення літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства
Секція: українська література (2021 р.)

ХУДОЖНЬО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ В. ВОРОНИ «ХОРОБОР»

Роботу виконала:

Гмиря Анна Сергіївна,

учениця 11 класу Комунального закладу загальної середньої освіти I-III ступенів «Варвинський ліцей №1» Варвинської селищної ради Прилуцького району Чернігівської області

Науковий керівник: **Денисенко Василь Васильович,**
учитель української мови та літератури Комунального закладу загальної середньої освіти I-III ступенів «Варвинський ліцей №1» Варвинської селищної ради Прилуцького району Чернігівської області

Анотація

У науковій роботі викладено результати дослідження художньо-стильових особливостей історичного роману «Хоробор».

Встановлено, що художньо-стильові особливості тексту роману «Хоробор» нерозривно пов'язані з вивченням специфіки функціонування ідіостилю письменника, визначено складники форми й змісту роману, проаналізовано художньо-стильові особливості, обґрунтовано належність роману письменника до художньо-історичного типу, виокремлено домінантні художньо-виражальні засоби.

Результати дослідження можуть використати в роботі вчителі-словесники, керівники літературних гуртків, викладачі та студенти філологічних факультетів тощо.

Матеріали науково-дослідницької роботи дають основу для подальшого вивчення художньо-стильових особливостей історичної прози В.Ворони.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1 ІДЮСТИЛЬ ПИСЬМЕННИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	
1.1. Характерні ознаки жанру історичного роману.....	
1.2. Художньо-стильові особливості твору як прояв мовної особистості письменника.....	
1.3.Художньо-образні засоби як провідна ознака стилю письменника ...	
Висновки до 1 розділу.....	
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ВОЛОДИМИРА ВОРОНИ	
2.1. Характеристика творчості Володимира Ворони.....	
2.2. Художньо-виражальні засоби в романі «Хоробор» як ідентифікатор стилю В. Ворони	
Висновки до 2 розділу.....	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
ДОДАТКИ	
Додаток А Відгук, Наталія Ліщинська, письменниця, Львів.....	
Додаток Б Відгук, Ірина Власенко, письменниця, Київ.....	

ВСТУП

Наукову роботу присвячено вивченню художньо-стильових особливостей історичного роману «Хоробор» В.Ворони.

Сучасні історичні романи – унікальне й складне явище, бо час вніс зміни в канони жанру історичного роману, а наша історія – це роки й століття, коли українці не знали, що таке правдива інформація про рідну державу та її героїв.

Історична белетристика знає чимало прикладів, коли письменник бере багато разів обіграний сюжетно-композиційний матеріал і демонструє особисте ставлення до освячених традицією бачень. Переосмислення традиційних сюжетів, образів, мотивів зумовлено тим, що жоден з елементів мистецтва попередніх епох не може повністю, в незмінному вигляді вписатись у систему цінностей нового часу, віддаленого від першоджерела іноді на сотні, а то й тисячі років [2, с. 158].

Перші десятиліття ХХІ ст. стали часом відкриття літературної спадщини багатьох українських постмодерних письменників, які працюють в стилі романтичного реалізму. Їхня творча спадщина досить велика, що вимагає систематичного наукового дослідження та осмислення.

Серед когорти таких письменників помітно вирізняється постать В.Ворони – тонкого пейзажиста, який завжди змальовує придесенську природу одухотвореною, частково олюдненою, власне, живою істотою, відкриваючи унікальні можливості пізнання естетичної, зображальної, змістової та звукової цілісності твору.

Історичний роман «Хоробор» – це друга книга із трилогії, що здобула визнання серед письменників (додаток А, додаток Б). Перша книга мала назву «Відступник». У 2018 році за рукопис цього роману письменник отримав головний приз на Міжнародному літературному конкурсі «Коронація слова».

Роман «Хоробор» приваблює тим, що автор створив власну художню концепцію образу видатного державного діяча та полководця часів України-Руси з усіма його чеснотами й вадами. Він пов'язав історію давньої держави з історією рідного краю, зобразив образи-архетипи, розкрив суть патріотизму сіверян, наголосивши при цьому, що сила українців – у згуртованості та єдності.

Художньо-виражальні особливості історичного роману «Хоробор» розкриваються через мову твору, оскільки в ній сплелися такі художньо-образні засоби, які створюють неповторні статичні та динамічні образи. Романному мисленню В.Ворони притаманне філософське світосприймання, позначене виразними ознаками символізму та психологізму.

Проблема дослідження художньо-стильових особливостей роману «Хоробор» Володимира Ворони пов'язана з повною відсутністю досліджень його прози.

Актуальність пошукової роботи зумовлена необхідністю вивчення мовлення сучасної художньої історичної літератури шляхом дослідження індивідуальних стилів вітчизняних письменників.

Дослідження ідіостилу дає можливість побачити його індивідуальну неповторність у представленій ним вербально-естетичній картині світу, оцінити його внесок у систему вже функціонуючих словесних художніх засобів української мови, визначити загальні закономірності й провідні тенденції.

Мета дослідницької роботи – визначення головних художньо-стильових особливостей роману «Хоробор» В. Ворони.

Метою дослідження обумовлене виконання таких **завдань**:

- розглянути характерні ознаки жанру історичного роману;
- розкрити поняття індивідуальний стиль та роль художньо-образотворчих засобів у формуванні ідіостилу письменника;
- дати загальну характеристику творчості Володимира Ворони;
- проаналізувати особливості специфіки індивідуального стилю В.Ворони та визначити домінантні художньо-виражальні засоби історичного роману «Хоробор».

Об'єктом дослідження визначено історичний роман В. Ворони «Хоробор».

Предметом дослідження є зображувально-виражальні засоби, визначальні для стилю письменника загалом та твору «Хоробор».

Методи дослідження зумовлені метою, завданнями та проаналізованим матеріалом: *порівняльний, описовий, контекстуально-інтерпретаційний, дефініційний та аналітичний.*

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше системно досліджено історичний роман «Хоробор», проаналізовано особливості специфіки індивідуального стилю та визначено художньо-стильові особливості; обґрунтовано належність роману письменника до художньо-історичного типу; встановлено домінуючі художньо-виражальні засоби, простежено особливості становлення ідіостилу прозаїка.

Практичне значення наукової роботи полягає в тому, що зібраний та проаналізований матеріал може бути використаний на уроках української літератури (розділ «Літературне краєзнавство»), лекціях з літературознавства. Зміст роботи має не тільки науково-пізнавальний характер: його результати можуть бути корисними для філологів та літературознавців, які прагнуть удосконалювати свій професійний рівень.

Структура роботи

Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

Перший розділ розкриває теоретичні передумови дослідження, що стосуються характерних ознак художньо-стильових особливостей.

У другому розділі в цій площині досліджується роман «Хоробор»: тема, ідея, жанрові та композиційні особливості, проблематика, художні засоби.

РОЗДІЛ І. ІДІОСТИЛЬ ПИСЬМЕННИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Характерні ознаки жанру історичного роману

Жанр історичного роману завжди привертав увагу науковців, адже історична проза, якій властиве інтелектуальне переосмислення значущих фактів минулого, ніколи не втратить актуальності.

Так, Д. Пешорда вважав, що літературний твір може бути історичним романом за декількох умов: по-перше, він має бути романом, по-друге, у ньому повинна бути певна концепція історичного часу, по-третє, історичні події висвітлюються через долі окремих особистостей [18, с. 32].

На думку М. Серебрянського, найважливішою ознакою історичного жанру є панорамність, масштабність зображення найважливіших подій епохи, які впливають на соціальні долі цілих народів, тобто пафос героїчного [20, с. 21].

Історичний роман – твір, який побудований на історичному сюжеті і відтворює в художній формі якусь епоху, певний період минувшини. В історичному романі історична правда поєднується з правдою художньою, історичний факт – із художнім вимислом, справжні історичні особи – з особами вигаданими, вимисел уміщений у межі зображуваної епохи [8, с. 608].

С. Андрусів звертає увагу на те, що першими спробами роману були обробки творів античної літератури. Історичний роман започаткували твори про Александра Македонського, Троянську війну з 1 ст. н. е., а також французькі псевдоісторичні романи 17 ст. У них історія була лише тлом для змалювання незвичайних пригод персонажів, а історичні факти нерідко підмінювалися фантастикою, звідси пішла назва «псевдоісторичний роман» [1, с. 36].

...Перший справжній історичний роман на початку ХІХ створив Вальтер Скотт («Веверлі», «Роб Рой», «Айвенго», «Квентін Довард»), котрий зумів поєднати історичний факт з художнім вимислом, користуючись при цьому як романтичними, так і реалістичними способами зображення. Цей тип дістав назву «вальтерскоттівський», справив великий вплив на розвиток історичного роману в європейських літературах [17, с. 12].

О. Ніколенко виділяє такі ознаки вальтерскоттівського роману: він побудований на історичному сюжеті, відтворює в художній формі події та героїв певної епохи, тобто історична правда поєднується з художньою, історичний факт – із художнім вимислом, справжні історичні особи – з особами вигаданими, вимисел уміщено у межі зображуваної епохи» [16, с. 22].

...Вальтер Скотт дійшов до історичного роману, детально обдумавши його естетику, відштовхнувся від добре відомих і популярних у той час готичного й антикварного романів. Готичний роман виховував у читача інтерес до місця дії, а отже, навчив митця співвідносити події з конкретним національним підґрунтям. У готичному романі посилений драматизм сюжету, характер отримав право на самостійність поведінки і роздумів, тому що він теж містив у собі частину драматизму історичного часу. Антикварний роман навчив Вальтера Скотта уважно ставитися до місцевого колориту, реконструювати минуле професійно і без помилок, відтворюючи не лише правдивість матеріального світу епохи, але, головним чином, своєрідність її духовного обличчя. Новаторство Вальтера Скотта полягало в тому, що він створив жанр історичного роману, який до нього не існував.

С. Андрусів виділяє три групи історичних романів як жанрових утворень: *історико-художні, художньо-історичні та художньо-документальні* [1, с. 17].

Дослідник А. Гуляк наголошував, що український історичний роман формувався на мовній основі рідного народу, і першим історичним романом «в канонічному розумінні жанру є «Чорна рада» (1857) П. Куліша. У цьому романі поєдналися традиції європейської та української літератур [9].

Новий важливий етап розвитку історичної прози припадає на ХХ століття, коли з'явилися романи «Людолови» (1934 – 1936) Зінаїди Тулуб, «Наливайко» (1940) І. Ле, «Переяславська рада» (1953), «Святослав»(1959), «Володимир» (1962) С.Скляренка, «Диво» (1968), «Євпраксія» (1975), П. Загребельного, «Меч Арея» (1972) І. Білика, «На полі смиренному» (1983) Вал.Шевчука, «Гнів Перуна» (1982), «Золоті стремена» (1984) Раїси Іванченко, «Гайдамаки» (1957), «Яса» (1987), «Гетьманський скарб» (1993) Ю. Мушкетика, «Мальви» (1968), «Черлене вино» (1977) Р.Іваничука.

Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що історичний роман – це прозовий жанр, у якому вигадані персонажі діють на тлі історичних подій і тому можуть у ході розповіді стикатися з особистостями, що реально існували.

Засновником історичного роману у світовій літературі визнано англійського письменника Вальтера Скотта, який увів поняття історизму в романтизм. Історичний роман вимагає історичних знань, знайомства з хроніками, зі старою мовою та філософією.

Щоб бути правдивим, історичний роман повинний зображувати всю епоху у всіх її відтінках.

В українській літературі першим історичним романом вважається роман «Чорна рада» П. Куліша.

1.2. Художньо-стильові особливості твору як прояв мовної особистості письменника

У сучасних лінгвостилістичних дослідженнях художньо-стильові особливості творів письменника пов'язані із вивченням стилю письменника. Кожен митець утілює у своїй творчості певну естетично вмотивовану сукупність мовних, виражальних, зображувальних засобів, які відрізняють манеру його письма від стилю інших письменників.

Літературний стиль — це повторювана у творчості цілеспрямована вибірковість і системна єдність елементів художньої форми, яка своєрідно реалізує художній зміст і втілює певну рецептивну заданість (настанову на читача); сукупність ознак, які характеризують твори певного часу, напряму, індивідуальну манеру письменника.

Загалом стиль тлумачать як синонім мистецького напрямку, течії. Однак найчастіше цим терміном окреслюють авторську, індивідуальну манеру письма, або ідіостиль.

Проте для позначення індивідуального мовлення мови автора в науці немає єдиного загально визнаного терміну. Так, у сучасній лінгвостилістиці для позначення характерних рис індивідуального мовлення письменника паралельно використовуються такі поняття, як «стиль», «стиль автора», «ідіостиль», «індивідуальний стиль», «авторський стиль», «авторський ідіолект».

...Б. Стельмах у своїй статті «Індивідуальний стиль як об'єкт мовностилістичних досліджень» визначає основні доміанти ідіолекту автора як «особливості вживання певного шару лексики, звукових, зорових і запахових образів, пунктуація, стилістичне варіювання синтаксичних конструкцій, ритмомелодика й композиція оповіді» [22, с. 231].

У трактуванні І. Тарасової ідіостиль, як спосіб думати й говорити про світ, у нерозривній єдності співвідноситься з розумінням ідіостилю як сукупності мовленнєвих та ментальних структур художнього світу автора, єдності концептів і когнітивних структур та їх мовленнєвого втілення [23, с. 9].

А. Ткаченко в дослідженні ідіостилю пропонує враховувати соціально-історичні, національні, індивідуально-психологічні, морально-етичні норми, особливості людини, її світосприймання й знання про світ [25, с. 15].

Загалом же науковці трактують індивідуальний стиль як сукупність мовленнєво-образотворчих засобів, що виконують естетичну функцію й відрізняють мовлення кожного окремого автора від мовлення інших авторів.

Тривалий час ставлення науковців різних епох і напрямків до проблеми індивідуального фактору в мовленні, або ідіолекту, було досить суперечливим.

Вагомий внесок у дослідження ідіолекту внесли роботи Л.М. Гаспарова, М. А. Караваєвої, Д. М. Поцепні, Р. Фаулера.

...Сьогодні поняття «індивідуальний стиль» застосовують до стилю майстра слова. Мовленнєва особистість майстрів слова, їх ідіостиль охоплюється: мовою їхніх творів; відношенням до мови як до суспільного історико-культурного явища; використанням мовленнєвих різновидів у комунікативних ситуаціях.

Формування ідіостилю окремого індивідуума визначається особливостями його внутрішнього світу, особистої свідомості, життєвого досвіду, світогляду, індивідуальної мовленнєвої практики...

Отже, ідіостиль – це спосіб індивідуальної концептуалізації дійсності, що відбивається в стилі його твору, і цей стиль можна визначити як систему концептуально значимих для письменника, комунікативно й естетично обумовлених принципів організації тексту, що диктують відбір і поєднуваність мовленнєвих засобів, стилістичних прийомів тощо.

Ідіостиль реалізує мовленнєву особистість автора, художня свідомість якого відбиває індивідуальну картину світу за допомогою індивідуального використання мовлення.

Специфіка авторського бачення світу знаходить своє відбиття на всіх мовних та структурних рівнях тексту й обумовлює відбір саме таких елементів, які за своїми мовленнєвими властивостями є найбільш активними в процесі відбиття авторського розуміння дійсності.

1.3. Художньо-образні засоби в стилі письменника

Художньо-образні засоби – це елементи художньої майстерності письменника, що визначають розкриття можливостей його таланту, створюють неповторну своєрідність художньої літератури, забезпечують її життєвість за законами краси [10, с.78].

Кожен прозаїк або поет використовує свої власні художні засоби, за допомогою яких він досягає мети, створює художньо-естетичне полотно. За допомогою художніх засобів автор зображує певний світ і виражає своє ставлення до нього.

До художніх засобів, використовуваних автором, належать такі: *лексика художньої мови* (пряме й переносне значення слів, синоніми, антоніми, пароніми, неологізми, архаїзми, діалектизми, жаргонізми, вульгаризми й т.п.); *тропіка художньої мови* (епітет, метафора, синекдоха, алегорія, порівняння, гіпербола, символ, перифраз, оксюморон, метонімія, літота та ін.); *стилістичні фігури* (інверсія, паралелізм, повтори, градація, еліпс, риторичні фігури й т.п.); *принципи фоніки* (інструментація, звуконаслідування, анафора, епіфора) [10, с. 79].

У той же час, слід зазначити, що всі ці художні засоби виступають прийомами створення характерів, засобами художньої типізації. Якщо розглядати лексику художнього мовлення, то слід зазначити, що слова в художньому тексті мають як пряме, так і переносне значення. Слова із прямим значенням несуть значеннєве навантаження у творі, але, разом з тим, їх використання здатне створювати емоційно-експресивні образи, своєрідний стиль.

Увиразнюють мову художнього твору синоніми, які різні за звучанням, але близькі за значенням. Наприклад, читаємо в І. Котляревського в «Енеїді»: «... без всякого обману / І щиро без обиняків / Робила грішним добру шану, / Ремнями драла, мов биків, / Кусала, гризла, бичовала, / Кришила, шкварила, щипала, Топтала, дряпала, пекла, / Порола, корчила, линяла, / Вертіла, рвала, шпиговала / І кров із тіла їх пила» [10, с. 154].

Антоніми – це протилежні за значенням слова, що здатні в художньому або поетичному творі передати контрастність. Наприклад: «Червоне – то любов, а чорне – то журба» (Д. Павличко) [10, с. 16].

Пароніми – це близькі за звучанням, але різні за значенням слова, які служать у літературі для словесної гри, каламбурів або для створення музикальності, милозвучності фрази: «Маріє, мріє, мрієчко моя, моя Марієчко тривожна» (М.Вінграновський) [10, с. 121].

Архаїзми (застарілі слова), які в літературному творі передають історичний колорит або надають мові з урочистості: «Все упованіє моє на тебе, мати, возлагаю. / Святая сило всіх святих, пренепорочная, благая» (Т. Шевченко); «А у човні ж усякої матерії, вино, олія, амфори, лутерії, чорнофігурний лаковий бомблій» (Л. Костенко) [10, с.18].

Неологізми – це словесні новотвори, що надають мові художньої виразності: «Молоді, зовсім юні, а такі вже черстводухи» (О. Гончар) [10, с. 105].

Діалектизми (місцевий говір) дають можливість письменнику або поету відтворити, насамперед, мовний колорит якогось краю, надати відповідне забарвлення мовленню персонажа: «Бій мов хмара піднімаєсь, / мутить блиск, грізно мечесь, / рве окуви» (І. Франко) [10, с. 49].

Досить часто письменники у своїх творах використовують тропи. Створення художніх образів засновано на різноманітних внутрішніх (семантичних) зв'язках слів (понять), коли відбувається зміна, перетворення, поворот у значеннях.

Одним з найпоширеніших тропів є порівняння-зворот, побудований на зіставленні певних рис або якостей зображуваних об'єктів. Наприклад: «От стеляться розложисті, як скатерть, зелені левади» (І. Нечуй-Левицький) [10, с.132].

Епітет – це художнє означення, що служить для створення більшої виразності зображуваного, найчастіше відіграє роль орнаментальної прикраси художнього мовлення, також може мати оцінну функцію: «Для всіх ти мертва і смішна. / Для всіх ти бідна і нещасна» (О. Олесь) [10, с. 58].

Метафора – це троп, заснований на образному розкритті сутності й особливостей предмета або явища шляхом перенесення на нього за подібністю ознак і властивостей іншого предмету або явища. Наприклад: «Я п'ю прив'ялу тишу саду» (Драй-Хмара) [10, с. 88].

Метонімія – це троп, суть якого полягає в заміні назви одного явища або предмету іншим, котрий асоціативно з ним пов'язаний. Наприклад: «Так от як кров свою лили / Батьки за Москву і Варшаву» (Т. Шевченко) [10, с. 89].

Різновидом метонімії є перифраз, який, як правило, складається зі словосполучення або фрази, що змінює назву предмету або явища. Наприклад: Великий Кобзар (Т. Шевченко), Дочка Прометея (Леся Українка) [8, с. 532].

Синекдоха – це один з видів метонімії, у якому заміна понять відбувається переважно на основі кількісного зв'язку: «Здається, що наш люд має в собі багато сили, щоби родити Шевченків, Франків» (В. Стефаник) [8, с. 625].

Гіпербола – це художній засіб, що полягає в перебільшенні властивостей з метою надання їм більшої виразності й емоційного заряду: «Постала туга, сном важким приспана, / Постала велетом і досягла до хмар» (Леся Українка) [10, с. 37].

Літота – це зображення якогось предмету або явища в надмірно зменшеному вигляді: «О принесіть, як не надію, то крихту рідної землі» (О. Олесь) [10, с. 86].

Символ – це умовне означення якогось явища або поняття іншим на основі подібності з метою стислого і яскравого розкриття образу. Здатність людини до символізації, закладена ще в давній словесній творчості, породила чимало образів–символів у фольклорі (калина – дівоча краса, явір – молодий парубок, два голуби – закохана пара тощо), звідки вони перейшли в літературу. Символи виконують свою художню функцію в тексті за умови, якщо піддаються «розшифруванню» [10, с. 152].

Як відомо, літературна мова – це фонетично, морфологічно, синтаксично унормована мова. Відхилення від норми вважається помилкою, але художня мова допускає індивідуальні відхилення, обумовлені художньою метою. Унаслідок цього з'являються так звані синтаксичні фігури, інверсії, паралелізми, антитези, градації, повтори, риторичні фігури (звороти, вигуки, питання) і т.п. Разом з тим, для автора вони виступають прийомами характеротворення, засобами художньої типізації.

Інверсія – це незвичне розміщення слів у реченні, обумовлена або прагненням підкреслити значення якогось слова, або потребою пристосуватися до ритміки або римування (у віршованій мові). Прикладом інверсії є такий: «Була весна весела, щедра, мила, / Промінням грала, сипала квітки» (Леся Українка) [10, с. 68].

У цих прикладах яскраво виражений зворотний порядок слів.

Паралелізм – це паралельне зображення за аналогією декількох явищ із різних сфер життя з метою їх художнього зіставлення. Наприклад: «Тече вода в сине море, / Та не витікає; / Шука козак свою долю, / А долі немає» (Т. Шевченко) [10, с. 120].

Антитеза – це художньо підкреслене протиставлення життєвих явищ, понять, думок, почуттів, ознак. Наприклад: «У тій хатині, в тім раю я бачив пекло» (Т. Шевченко) [10, с. 16].

Градація – це нагромадження однорідних понять та образів з певною художньою метою. Приклади: «Немає місця цілого від гріховної недуги: все струп, все рана, все пухлина, все гнильство, все вогонь пекельний, все хворість, все гріх» (І. Вишенський) [10, с. 40].

Повтор – це прийом, при якому стилістична фігура утворюється за допомогою певної організації мовленнєвих елементів і має виразну експресивно-образотворчу функцію. Приклади: «Інші будуть співці по мені, / Інші будуть лунати пісні» (Леся Українка) [8, с. 540].

Риторичні фігури – це стилістичні звороти, що дають художній мові експресію, емоційність, силу. Виділяють такі риторичні звороти: *звертання*: «Ні, не стихайте, «солодкі співи» «О чарівнице, стій! Візьми мене з собою» (Леся Українка); «Україно! Україно! Оце твої діти...» (Т. Шевченко); *вигуки*: «Стій, серце, стій. Не бийся так шалено» (Леся Українка); «Плач, Україно! Бездітна вдовице!» (Т. Шевченко); «Жити хочу! Геть думи сумні!» (Леся Українка); *запитання*: «Чи довго ще на сім світі катам панувати?» (Т. Шевченко); «Слово, чому ти не твердая криця?» (Леся Українка); «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (Панас Мирний) [10, с. 148].

Досить часто в художніх творах використовуються й принципи фоніки. Так, фоніка – це звукова організація мовлення, що стосується, в основному, мовлення поетичного, віршованого. Часто турбуючись про благозвучність художньої мови, прозаїк або поет використовує багаті фонетичні можливості словесного звучання для створення «звукових образів», які часто підсилюють й увиразнюють літературні образи. Такими фонетичними засобами в художній мові можуть бути: *алітерація* – повторення одного або декількох приголосних звуків з певною художньою метою: «Аж загудів гладкий далекий дзвін, / карнавками плакучими Поділ забрязкав, / а там і зліва, справа, всюди, скрізь / плакучі, слізні та елейні...» (П. Тичина) [10, с. 13]; *асонанс*-повторення голосних звуків з метою створення звукового образу: «Реве та стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива» (Т. Шевченко); *звуконаслідування*: «Тісняться стружки у стружки – / шуті, шиті, шум!» (П. Тичина) [10, с. 19].

Висновки до I розділу

Отже, історичний роман – це твір, побудований на історичній основі, відтворює в художній формі події та героїв певної епохи, де історична правда поєднується з художньою, історичний факт – із художнім вимислом, справжні історичні особи – з особами вигаданими.

В українській літературі функціонують такі основні групи історичних романів як жанрових утворень: історико-художні, художньо-історичні та художньо-документальні.

Художній світ автора – це сукупність мовленнєвих та ментальних структур.

Щоб зрозуміти ідіостиль письменника, необхідно заглибитися в «душу» його творів, а це можливо лише після глибокого вивчення його біографії, світогляду, життєвого досвіду, психології особистості.

Невід'ємною складовою індивідуального стилю письменника є багатство палітри художньо-виражальних засобів мови твору, за допомогою яких автор відтворює своє естетичне кредо, сприйняття й розуміння дійсності. Художні засоби виступають прийомами створення характерів, засобами художньої типізації.

До авторських художніх засобів належать такі: *лексика художньої мови* (пряме й переносне значення слів, синоніми, антоніми, пароніми, неологізми, архаїзми, діалектизми, жаргонізми, вулгаризми й т.п.); *тропіка художньої мови* (епітет, метафора, синекдоха, алегорія, порівняння, гіпербола, символ, перифраз, оксюморон, метонімія, літота та ін.); *стилістичні фігури* (інверсія, паралелізм, повтори, градація, еліпс, риторичні фігури й т.п.); *принципи фоніки* (інструментація, звуконаслідування, анафора, епіфора).

РОЗДІЛ II

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ВОЛОДИМИРА ВОРОНИ

2.1. Характеристика творчості Володимира Ворони

Володимир Іванович Ворона – відомий український прозаїк, переможець Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова – 2018». Народився талановитий письменник 25 липня 1956 року в селищі міського типу Короп Чернігівської області в ремісничій сім'ї. Як у більшості коропців, усі його предки – діди, прадіди, прапрадід – були шевцями, гончарами, пічниками, кушнірами. І всі – або мисливцями, або рибалками.

У 1964 – 1973 роках навчався в Коропській середній школі. 1973 року вступив, а 1977-го закінчив Конотопський будівельний технікум транспортного будівництва за спеціальністю «Промислове та цивільне будівництво». У 1977 – 1979 роках проходив службу в армії...

Нині проживає в селищі Варва Чернігівської області.

Відчувши ще з часів роботи в рекламі смак творчості, займався десять років столярством, насолоджуючись творенням краси: виготовляв меблі з натурального дерева (у 1997 – 2007 роках працював заступником начальника деревообробного цеху на заводі «Пошмаш» в селищі Ладан, директором ТОВ «МВД», займався приватним підприємництвом).

У 2008 – 2009 роках очолював комунальне підприємство «Господар» Варвинської селищної ради. Із 2009 року працював інженером на Гнідинцівському газопереробному заводі. У вільний час займається різьбленням слова.

Свою першу книгу почав писати в одинадцять років. Книга мала назву «Щоденник капітана Шторма».

У 2013 році Володимир Іванович Ворона написав захопливу повість про рідний Короп та його людей «Одвічний дух Десни», яку присвятив пам'яті батька, корінного короця Івана Івановича Ворони. У ній на читача чекає неповторна мандрівка рибальським деснянським краєм, роздуми про сенс життя і місце людини в Природі. Ця книга, мов чаша з вишуканим напоєм, вщерть наповнена Десною, луками, лісом, травами, квітами, рибальським пригодами... Це книга не просто милування природою й описи деснянських краєвидів, але й філософські роздуми автора над долею навколишнього світу й людини в ньому. А загалом – земними людськими радощами й болями. Із книги вихлюпуються дитинство, юність і зрілість автора, його роздуми про сьогодні й сенс людського буття.

Після того, як автор виклав повість на літературному сайті «Гоголівська академія», книга швидко отримала схвальну оцінку багатьох відомих літературознавців.

На думку Почесного Президента Києво-Могилянської академії В.С. Брюховецького, автор повісті «Одвічний Дух Десни» володіє пластикою, точністю і багатовимірністю вислову [5].

Тоді ж Володимир Ворона вирішив, що потрібно братися за роман. «...Мені завжди було цікаво: як жили тоді наші далекі пращури? Що спільного у нас з ними? Яке коріння наших звичаїв, вірувань та обрядів тягнеться в ту глибину? Тому сотні досліджень істориків, археологів, краєзнавців, етнографів, тощо перечитав не один раз. Зібрав цілу бібліотеку книг. І мене завжди дивувало, що розмаїття дослідницьких матеріалів у частині вірувань, обрядів, побуту та ремесел часів Давньої Русі незрозумілим чином не знайшло свого відображення в нашій художній літературі...», - написав Володимир Ворона [7, с.4].

У 2018 році з'явився рукопис роману «Відступник», що відразу здобув визнання — перше місце в номінації «Романи» на Міжнародному конкурсі «Коронація слова».

За словами автора, робота над твором тривала майже 14 років. У книзі йдеться про життя його земляків – простих людей, а не князів – більше ніж тисячоліття тому. Захопливий сюжет твору насиченіший інформацією про Давню Русь, про глибинні витоки духовності й вірувань наших предків. Це перша книга із задуманої трилогії.

Наступний історичний роман «Хоробор» Володимира Ворони було видрукувано в 2020 році. Книга відразу отримала схвальні відгуки серед

письменників (додаток А, додаток Б). В основі твору – міжусобна боротьба князів, які прагнуть поширити свій вплив, та хрещення жителів України-Руси в X столітті.

2.2. Художньо-виражальні засоби в романі «Хоробор» як ідентифікатор стилю В. Ворони

Історичний роман «Хоробор» — це друга книга із трилогії В.І Ворони, яка представляє романтико-реалістичну течію української літератури ХХІ століття. Специфічною рисою цього художньо-історичного типу роману є наближення до історико-художнього різновиду – філософського.

Конфлікт, що лежить в основі твору, складний, багатоплановий, а саме: між князем Володимиром Святославовичем та Мстиславом Свенельдовичем, між християнськими релігійними звичаями та язичницькими; між людиною та людським буттям.

Щоб дослідити художньо-стильові особливості досліджуваного тексту, ми дотримувалися принципу єдності змісту та форми, порівнявши роман «Хоробор» В.Ворони з історичним романом Семена Скляренка «Володимир» [24].

Нами було встановлено, що за своєю ідейно-тематичною спрямованістю та проблематикою роман «Хоробор» Володимира Ворони споріднений із романом Семена Скляренка. В основі творів обох авторів лежить глобальна проблематика добра і зла, життя і смерті, любові до рідної землі, протистояння християнської віри та язичництва.

Провідна ідея обох творів — велич, непорушна сила України-Руси, яку відстояли у важких битвах з ворогами славні пращури слов'ян.

На відміну від Семена Скляренка, Володимир Ворона у своєму романі концентрує увагу на простих людях, заглиблюється у філософську царину людського буття. Він не ідеалізує князя, оточуючи його ореолом слави, а зображує таким, яким був той насправді. Сміливий та хоробрий, непосидючий князь Володимир мав неймовірно велику кількість наложниць, часто був жорстоким, необачним, торгував рабами з Візантією.

Композиційний стержень роману В. Ворони «Хоробор» – образ простого придесенця Сивера, а композиційний стержень роману С.Скляренка – образ князя Володимира.

Тема роману В.Ворони: розповідь про давню історію Сіверщини, про заснування древнього міста Хоробор, про масове хрещення жителів держави князем Володимиром Святославичем.

Ідея твору: заклик любити рідну землю, боротися за неї, шанувати своїх предків, ніколи не забувати про наше коріння язичницьку та християнську віру.

Сюжет твору включає шість елементів: експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку та епілог.

Експозиція: зображення історичної епохи, у якій відбуватимуться події твору, знайомство з головними героями роману «Хоробор».

Зав'язка: напад кочівників торків Мстислава Свенельдовича на Короп.

Кульмінація: оборона древнього міста.

Розв'язка: смерть Сивера; поразка Мстислава Свенельдовича.

Епілог: розповідь про подальше життя сіверян, їхнє добровільно-примусове хрещення.

До позасюжетних елементів роману «Хоробор» уналежнюємо такі: назву твору, епіграф, присвяту, портрет (опис зовнішності героїв), авторські відступи, вставні епізоди.

Зокрема твір має присвяту: «Усьому коропському родові, всім коропцям: вже померлим, живим та ще ненародженим – присвячую цю книгу» [7, с. 2].

Філософську мудрість, відповідальність, зрілість майстра демонструє епіграф твору, слова якого автор узяв із роману С. Скляренка «Святослав»: «...а ви, живі, – да не судить, якщо не все сказав, – то докажіть, коли не так сказав, то допишіть» [7, с. 1].

Композиція роману «Хоробор» — це органічне поєднання епічних розповідей і філософських роздумів.

Зовнішня архітектоніка твору нагадує попередній роман В.Ворони – «Відступник», адже тут знову немає чіткого поділу на частини та розділи. Серед особливих композиційних складників можна виділити вставні оповідання: про найменшого сина Сварога – Суд, про доньок Чорнобога-Карну та Желю, про похід Святослава на хозарів та ромеїв.

Головна сюжетна канва твору побудована на епізодах життя та побуту Сивера, його одноплемінників. Захопливі події роману розгортаються в кінці X століття на сіверській землі. Сіверянський рід придеснянського Коропа живе своїм розміреним усталеним життям, але одного дня доля цей спокійний плін повертає в русло бурхливих подій, що назавжди й до невпізнанності змінять життя сотень простих людей сіверянського племені. На їхніх очах відбувається зіткнення двох князів – Мстислава Свенельдовича та Володимира Святославовича. Один прагне набути відібраний у нього статус, інший боронить свої володіння. Рід знайшов у собі сили відмовити одному в його зазіханні на волю общини, проте вдячність іншому за порятунок у подальшому обернулася для неї незвичним тягарем чужого примусу. Князь-рятівник по праву сильного вважає, що віднині всі землі роду належать йому, за вірність дає Коропу своєю волею нову назву – Хоробор, тобто “хоробрий”, велить общині звести фортецю-дитинець для княжої залози й лишає загін своїх дружинників, щоб стверджували по всій волості княжу

волю та берегли підвладні землі від нападників. По-різному сприймається родовичами поява серед общини княжих людей, що не пашуть, не жнуть, зате щоденно потребують їжі, питва й догляду та ще й вимагають пошани до себе й покори. Хтось убачає в цій події нові можливості для власної вигоди, хтось, тамуючи глухий спротив, нізащо не може змиритися.

Події роману відбуваються на барвистому тлі обрядодій річного циклу давніх слов'ян та їх суспільно-побутових відносин, спогадів головного героя та історичних екскурсів автора, ліричних описів природи і палких сцен кохання, захопливих мисливських чи рибальських пригод і цікавих подробиць технологій забутих ремесел, вводячи тим самим читача у світ наших далеких пращурів, показуючи йому те коріння, з якого віками проростали і давня українська міфологія, і сучасне православ'я, їхнє взаємопроникнення в сучасне наше життя. Досить часто, зображуючи життя та побут давніх слов'ян, автор вдається до таких позасюжетних композиційних елементів, як розлогий пейзаж та авторський філософський відступ. *«Що є смерть? Тільки повний дурень чи невіглас скаже тобі, що то кінець всьому... Життя людське як вода: з-під землі б'є джерелом минулого, жебонить по світу струмком сьогодення, а потім вливається в ріку майбуття. Комуś може здатися, що людське життя, скінчивши існування своє на землі. Як той струмок, що влився в ріку, щезло навіки, а потім це не так: воно триває у пам'яті нащадків...»* [7, с. 48].

Важливу композиційну функцію відіграють ретроспекції (повернення Сивера в минуле через спогади) [7, с. 85] і пролепсиси (філософські забігання в майбутнє), за допомогою яких розширюється часовий вимір. Автор майстерно поєднує елементи символічного та реалістичного стилів — риболовля, полювання. Події в романі відбуваються хронологічно.

Вагому роль у побудові твору відіграють образи-символи, лейтмотив, підтекст, що свідчить про модерні засоби в змалюванні картин буття древніх придесенців.

Назва роману «Хоробор» – яскравий зразок символічного підтексту твору, що символізує хоробрих людей. Серед ключових образів-символів можна виділити такі: Сокіл-Род та Десна. Образом-символом, архетипом можна вважати річку Десну, що символізує рідну землю, плинність часу, вічність життя.

Художні образи мають такі різновиди: *образи-персонажі, образи-символи, слухові, зорові, нюхові*. Зорові образи: *річка Десна, річка Ятриця, річка Ужеть, Короп, Сосниця, річка Дніпро, Київ, Царгород, луг, ліс*. Нюхові: *пахощі трави, меду, воску, повітря*. Слухові образи: *пташиний спів, плескіт води, рев ведмедя та тура* [7].

Серед пейзажів В. Ворони можна виокремити *статичні* ліричні пейзажі (спокійне, врівноважене зображення природи) та *динамічні*: *«Ще передсмерком*

темна, аж чорна, хмара насунулась на город від Сохачевого та й вкрила все непроглядною ніччю. Біля самого виднокола, там, де мала бути Дажбожа брама, блискало й гуркотіло. Перун з гуркотом їхав по Сварзі на своїй колісниці й чорти розбігалися навсибіч, жагаючись вогненних стріл Громовержця» [7, с. 304].

«Страхитливий полиск лісової пожежі освітив морок ночі до самого города, гул вогню, що не йшов, а мчав уже лісом, наводив жах на усе живе: не розбираючи дороги, пліч-о-пліч мчали бором зайці і лиси, козуля з малям і вовча пара зі своїм виводком; стадо вепрів топтало на своїм шляху юрму вевериць, котрі вже не мали змоги втікати верхом і вистрибом пустилися по землі; злітали в небо та замертво падали в полум'я горлиці...» [7, с. 305].

Розлогий пейзаж у творі слугує повнішому відображенню почуттів, крім того сприяє опису місцевого колориту краси природи й подальшому розгортанню подій. Природа у творі одухотворена та передає душевний стан героя, про переживання якого ми дізнаємося зі спогадів Сивера. Ліричний герой переживає почуття єднання, злагоди, гармонії з природою, тому в пейзажах зображується переважно умиротворена природа: *«Стихав вітер. Золоте Ярилове проміння пестило землю, що вже прокинулася від тривалого зимового сну й змагалася з річками за талу воду, з тихим сичанням вбираючи її в себе, аби дати поживу першим зеленим паросткам молодій травички. Ятриця за кілька останніх днів вийшла з берегів і затопила всю заплаву, не дійшовши до посаду хіба що якийсь десяток сажнів» [7, с. 249].*

Майстерно подані описи природи вражають теплотою і любов'ю до рідної землі, посилюють естетичну функцію слова: *«Луг квітував. Ярило припікав на повну силу, і вогке повітря було таким густим та духовитим, що перекочуючись під рвучким Стрибожим подихом барвистою хвилею, раз по раз збивало Паскові подих. Під поривами вітру луг мінився всіма кольорами веселки, трава сягала вище волових рогів...» [7, с. 377].*

Цікавими та доречними є метафори-оживлення та метафори опредмечування: *прийшла вимоглива осінь, земля лежала покійно, тиша опустилась на землю, стояв густезний осінній туман, туман відпускав зі свого полону бір, луг лежить, думки впливають в голову, світ розколовся, звитьяга окрилює, проміння дарувало, тривога не давала спокою, морозець бадьорив, засіла у Володимировій голові розмова, проміння пестило землю, п'янке повітря бентежило груди, Ярилове проміння пестило плечі, печенізький дух уже витав у повітрі, сонячні промені били стіні прямо в очі, прийде година, сумніви почали закрадатися, п'ять місяців промайнули, час зупинився, коло віків, вариво думок. [7, с. 377].*

Особливий стилістичний колорит і водночас світобачення митця лаконічно відображають прикладки: *донька-красуня, свеї-найманці, городник-туземець, баба-княгиня, вершники-трапезиди, князь-переможець, князь-робичич, лодії насади,*

синотрок, отець-воїн, жона-простолюдінка, ізгої-раби [7]. Ці прикладкові конструкції виконують також естетичну роль, зокрема як активний образотворчий засіб для розкриття чуттєвого і розумового споглядання історичної реальності автором і ліричним героєм.

При метонімії простежується зв'язок між місцевістю і людьми, які в ній перебувають: *орда неслася по нивах; Корон нортував; віче шуміло; сотні понесли до бойовища; Київ не спав; Корон парував; Корон був на березі Ужети; город із Жорновки напирал; віче розходилося; Корон висипав із жител дивитися; город прокинувся; торговище кипіло*[7].

Порівняльні звороти, які часто використовує письменник, допомагають йому змалювати образні картини навколишнього світу: *думки самі собою, немов деснянська течія; впадемо, мов грім з ясного неба; ковуї, мов отара без барана; мов змії; день, як вік; життя людське як вода; життєдайний дощ; свіжий сніг пухнастими шапками лежав на городському частоколі; сум пеленою очі застив; Оргостя, немов біла журавка в березозолі; Величко розцвів, мов мак; трави переливалися самоцвітами, Босфор ще спав: безтурботно, мов дитина; один, мов перст, серед сотень ворогів; чорні мов ніч, люде, лиш долоні в них жовті, як віск, а волосся таке дрібно покручене, мов і не волосся то, а ягняча вовна* [7].

Характерною рисою динамічної портретизації героїв роману В. Ворони є нагромадження деталей упродовж твору. Лише подекуди портретний опис стислий, статичний.

Описуючи зовнішність Сивера, Рикуща, Величка, Волхитки, князя Володимира, Мстислава Свенельдовича, автор створює портрети-враження, активно використовує однорідні означення та порівняння. Душевні якості цих персонажів розкриваються через опис вражень.

Змодельовані автором метафоричні та порівняльні конструкції дають можливість образно сприйняти навколишній світ, перейнятися психічним станом персонажа, заглибитися в художній світ твору. Володимир Ворона виразно постає перед нами письменником з образним типом мислення. Майстерно послуговується метафоризованими епітетами, вираженими прикметниками: *світлий князь, жорстокий світ, важке літо, неоглядна пуца, мудрі круки, срібний сокіл, золотаве проміння, жалісний сум, дівоча гордість, голі дерева, різкий вітер, дивний сон, тамтешня тиша, ковальська міць, нова мрія, тутешня сира осінь, розчулений сотник, холодна зимова ніч, заповітний сухарик, сріблясте марево, чужий бог, весняна радість, палючі промені, вечірня тиша терема, квітчаста мова, незнана пуца* [7].

Психологічної виразності тексту В. Ворона досягає через діалоги та монологи, зокрема внутрішні, що фіксують переживання персонажа.

У основі мовної картини роману, яка сприймається за допомогою вербально-образних асоціацій слів і виразів, лежить процес творення нових концептів, який залежить від пізнавальних процесів, життєвого досвіду автора.

Одним із виразних художніх засобів твору є використання фразеологізмів, які визначають стилістичну мету, бо вони впливають з прагнення письменника органічно поєднати, злити воедино з контекстом загальновідомий вираз, уточнити й деталізувати значення фразеологічної одиниці.

Фразеологізми в романі відтворюють національний колорит, яскраво змальовують персонажів, риси характеру, наміри, передають особливості їхнього мовлення: *яблуку ніде було впасти, мов маку в лузі, мов грім з ясного неба, з душі камінь звалився, одного поля ягода, не стулила очей, манна з очей спала, мов сніг на голову, ланіти від сорому, ні світ, ні зоря, ані пари з вуст, звідки ноги ростуть, ні риба, ні м'ясо, спав з душі тягар, серце обірвалося в грудях* [7].

Поряд із лексикою синтаксис є найважливішим засобом, який створює стиль художнього твору й тісно поєднаний зі змістом висловлювання.

Синтаксис роману «Хоробор» Володимира Ворони є також своєрідним. У складних конструкції різних типів, автор активно використовує асиндетон, що надає мові стислості та динамічності. Взаємозв'язок між реченнями підтримується не стільки граматичними, скільки семантичними засобами: синтаксичні одиниці продовжують та доповнюють одна одну своїм значенням. Ведучий стильовий засіб – повтор.

Фольклоризм, народність, самобутність культури наших предків-язичників простежується як у назвах календарно-обрядових свят Сварожиного кола: *Різдво Божича, Водосвяття, Стрітєння, Ярилів Великдень, Купало-Семиярило*, так і в текстах пісень: *« А вже весна, а вже красна», «Пішли козароньки», «Ой, нумо, нумо, нумо», «Іди, іди, дощичку», «Ой, ластівка прилітає», «Ой, ти мамо моя, ти рідненька», «Білим лебедем по Дунаю», «...Як лягав спати богатир Дунай»* [7, с. 250-254].

Серед вірувань давніх слов'ян знаходимо в тексті язичницький обряд поховання. Цей обряд проводив волхв Шамро: *«За помахом Шамрової руки молодий волхович підпалив краду навколо Гордяти, волхв, узявши Любонігу за руку, повів її до небіжчика... На якийсь час навколо запала мовчанка, чути було тільки веселий спів Любоніги, що раптом урвався – там, за димом, творилося таїнство злюбу, самопожертви..., аж ось з-за диму кради вийшов нарешті Шамро – сам, бо Любоніга залишилася навіки біля свого судженого»* [7, с. 82].

Безсмертну віру в Бога, повагу до ідеалів християнського життя, упевненість у свої сили заклав у душу Сивера пріор Тифілій із Ломбардії: *«Мусить людина робити все те, чого потребує...Та коли віру в Єзуса має вона щире, від серця, то і*

йтиме не те, що по рівній дорозі, а й над прірвою, не боячись, що звалиться туди – Господь завжди утримає від падіння» [7, с. 309].

Багатий роман і на зразки живої народної мови – говірки. У багатьох українських загальноживаних словах замість відповідних нормованих голосних фонем сіверяни вживають «а» замість «о»: гончар – *ганчар*; отець- атець; городище – *гарадище*; Короп – *Карап*; городок – *гарадок*; чотири – *чатири*; протока – *пратока*; обложили – *аблажили*; протока – *пратока* [7, с. 50-51].

Пасивна лексика роману представлена архаїзмами та історизмами. Серед історизмів найчастіше вживаються такі: *торки, печеніги, хозари, словени, уличі, тиверці, радимичі, меч, лук, спис, щит, віче*.

Проведений аналіз тексту дозволив виокремити групи лексичних архаїзмів: *власне лексичні архаїзми; лексико-словотворчі архаїзми; лексико-фонетичні архаїзми*. Найбільшу групу становлять *власне лексичні архаїзми*, які були витіснені з мови словами того ж значення, але іншої основи: *рать – військо; ланіти – щоки; ложиця – спальня, перст – палець, рамено – плече, борзо – швидко, десниця – права рука; шуйця – ліва рука; бранка – полонена; ректи – говорити; уста – губи; ясир – неволя; лжа – брехня; зигзиця – зозуля*. Наприклад: «Святослав же тим часом, пройшовши по південним руським рубежам, вступив зі своєю *раттю* у в'ятицькі землі, перестрів над замерзлою Окою хозар...» [7, с. 36], «Людмиле, пошлеш десяток зі своїх... І щоб *борзо* мені!» [7, с. 13], «Дивлячись на Величка і Тур з Третьяком виступили з натовпу... Так само ставали попарно: *десницею* бралися за пояс суперника з-під *шуйці, шуйцею* – зверху понад *десницею*, чужий пояс випустити до завершення боротьби не можна» [7, с.72], «Ти моя бранка...» [7, с. 42], «Покинутий дружиною, один, мов перст, серед сотень ворогів...» [7, с. 436], «Сивер коротко, але різко штовхнув Риботу в праве *рамено...*» [7, с. 76].

Серед *лексико-словотворчих архаїзмів* знаходимо слова, які відрізняються від сучасних префіксами або суфіксами: *вої – воїни, жона – дружина; поневолений – поневолений, позорити – подивитися*. Наприклад: «Перед ромеями знову постала стіна із високих червлених руських щитів, що закривали *воїв* від землі до плечей» [7, с.85]. «Обома руками згріб *жону*, притиснув дужче до грудей і зрозумів; усе здолає – дитинець княжий постане й стіна нова, і все, що слід звести, зведе» [7, с.236].

Лексико-фонетичні архаїзми, тобто застаріла слова, які порівняно з сучасними відповідниками мають дещо інше звукове оформлення або закінчення, становлять в романі незначну групу: *злюб – шлюб; ложе – ліжка; одіж – одяг*. Наприклад: «За княжими ратними справами не встиг Гордята ні з ким *злюб* узяти, а тому і вирішив князь із дружиною своєю, що найліпше для сотника буде мати в Ирії гарну жону...» [7, с. 69]. «Квінт обережно присів на старе розхитане *ложе...*» [7, с. 344].

Висновки до II розділу

Отже, порушуючи актуальні питання буття народу, зближуючи язичницькі і християнські моралізаторські принципи релігії, Володимир Ворона у своєму романі «Хоробор» акцентує увагу на необхідності подолання кризових явищ у царині релігії, актуалізує проблему взаємозв'язку християнства і язичництва та демонструє, що в основі світобачення наших пращурів домінантною була віра.

На основі аналізу композиційних складових, сюжетних і позасюжетних елементів, проблематики, конфліктів, системи образів, художньо-стильових рішень доведено, що жанровий різновид твору – любовно-детективний роман. Історичний роман «Хоробор» представляє романтико-реалістичну течію української літератури ХХІ століття й належить до художньо-історичного типу роману.

За своєю ідейно-тематичною спрямованістю та проблематикою роман «Хоробор» Володимира Ворони споріднений із романом Семена Скляренка.

За допомогою пасивного шару лексики національної мови, зокрема історизмів та архаїзмів, автор не лише передає колорит епохи, зображуваної у творі, а й розкриває внутрішній стан людини. Застаріла лексика є важливим засобом образної творчості героїв роману.

Стилістична функція архаїзмів відбиває зв'язок минулого з майбутнім, допомагає чіткіше збагнути зміст тих чи інших слів, підносить культуру та історію народу, надає мові творів відтінку урочистості, схвильованої піднесеності над звичайною, побутовою формою вираження.

Зображуючи життя та побут давніх слов'ян, автор вдається до таких позасюжетних композиційних елементів, як розлогий пейзаж та авторський філософський відступ.

В.І. Ворона створив власну художню концепцію образу князя Володимира та пов'язав історію давньої держави з історією рідного краю, розкрив суть сили патріотизму.

ВИСНОВКИ

Творчість В. Ворони посідає значне місце в сучасному українському літературному процесі, а його історичний роман «Хоробор» репрезентує український історичний роман, продовжуючи романтико-реалістичну течію української літератури в ХХІ столітті.

Дослідження художньо-стильових особливостей тексту нерозривно пов'язані з вивченням специфіки функціонування ідіостилу письменника.

Ідіостиль автора відбивається в стилі художнього твору, і його можна визначити як систему концептуально значимих для письменника, комунікативно й

естетично обумовлених принципів організації тексту, що диктують відбір і поєднуваність мовних засобів, стилістичних прийомів.

Кожен прозаїк або поет використовує власні художні засоби, за допомогою яких він досягає мети – створює художньо-естетичне полотно.

В.Ворона вивчив історичні джерела про епоху й особу князя Володимира, по-новому осмислив їх, створив власну художню концепцію образу видатного державного діяча та полководця часів України-Руси з усіма його чеснотами і вадами. Він пов'язав історію давньої держави з історією рідного краю, розкрив суть сили патріотизму сіверян.

У книзі розповідається про давню історію Сіверщини, про заснування древнього міста Хоробор, про масове хрещення жителів держави князем Володимиром Святославичем.

В основі роману лежить глобальна проблематика добра і зла, життя і смерті, заглиблення у філософську царину людського буття, взаємини людини з природою, любов до рідної землі, протистояння християнської віри та язичництва – носія жертвоприношення.

Композиція роману «Хоробор» — це органічне поєднання романтично-реалістичних епічних розповідей і філософських роздумів, що є індивідуальною рисою історичного роману автора. Конфлікт твору складний, багатоплановий, а саме: між християнськими релігійними звичаями та язичницькими; між людиною і природою; між людиною та людським буттям.

Зовнішня архетоніка історичного роману немає чіткого поділу на частини та розділи. Зображуючи життя та побут давніх слов'ян, автор вдається до таких позасюжетних композиційних елементів, як розлогий пейзаж, авторський відступ, вставні епізоди. Важливу композиційну функцію відіграють *ретроспекції* – повернення Сивера в минуле через спогади і *проlepsиси* – філософські забігання в майбутнє, за допомогою яких розширюється часовий вимір.

Характерною рисою динамічної портретизації героїв є нагромадження деталей упродовж твору.

Створюючи портрети-враження, автор використовує означення, порівняння та фразеологізми.

Вагому роль у побудові твору відіграють образи-символи, мотив, підтекст, що свідчить про модерні засоби в змалюванні природи й картин буття героїв. Назва роману «Хоробор» – яскравий зразок символічного підтексту твору, що символізує хоробрих людей.

Серед ключових образів-символів можна виділити такі: Сокіл-Род та Десна. Образом-символом, архетипом можна вважати річку Десну, яка символізує рідну землю, плинність часу, вічність життя. Виразальна роль символів набуває

особливої ваги, оскільки вони поглиблюють розкриття духовного світу особистостей.

Змодельовані автором метафоричні та порівняльні конструкції дають можливість образно сприйняти навколишній світ, перейнятися психічним станом персонажів, заглибитися в художній світ твору. Поширеними художньо-виражальними засобами мови роману є розгалужені метафори, епітети та порівняння. Володимир Ворона виразно постає перед нами письменником з образним типом мислення.

Виразність тексту роману «Хоробор» В. Ворона досягає через діалоги та монологи, зокрема внутрішні, що фіксують переживання персонажів.

Використання фразеологізмів, які відтворюють національний колорит, яскраво змальовують персонажів, риси характеру, наміри, передають особливості їхнього мовлення.

Фольклоризм, народність, самобутність культури наших предків-язичників простежується в назвах календарно-обрядових свят Сварожиного кола та в текстах пісень.

Багатий роман і на зразки живої народної мови – говірки. У багатьох українських загальноживаних словах замість відповідних нормованих голосних фонем сіверяни вживають «а» замість «о».

За допомогою пасивного шару лексики національної мови, зокрема історизмів та архаїзмів, автор не лише передає колорит епохи, зображуваної у творі, а й розкриває внутрішній стан людини.

Поряд із лексикою синтаксис є найважливішим засобом, який створює стиль художнього твору. Синтаксис роману «Хоробор» Володимира Ворони є своєрідним. Письменник використовував складні конструкції різних типів. Взаємозв'язок між реченнями підтримується не стільки граматичними, скільки семантичними засобами: синтаксичні одиниці продовжують та доповнюють одна одну своїм значенням. Ведучий стильовий засіб – повтор.

Порушуючи актуальні питання буття народу, зближуючи язичницькі і християнські моралізаторські принципи релігії, Володимир Ворона у своєму романі «Хоробор» акцентує увагу на необхідності подолання кризових явищ в царині релігії, актуалізує проблему взаємозв'язку християнства і язичництва.

Список використаних джерел містить 25 найменувань.

ДОДАТКИ

Додаток А

Відгук на роман «Хоробор»

Наталія Ліщинська. Письменниця. Львів. 26.09.20 р.

Зрідка, натрапляючи на прекрасну книгу, мені кортить подякувати автору, вшанувавши його працю якось особливо. Тоді беруся писати відгук. Звісно, до далекого Цисіня чи зовсім вже недосяжного Азімова, не добутися подякою, зате бувають дива українські сучасні, а нині якраз цей чарівний випадок, коли можна тут за написане добрим словом віддячити, і його почують.

В Україні з'явився, читацьке товариство, чудовий письменник.

«Відступник» і «Хоробор» – дві частини із запланованої трилогії. Третю я чекаю. Навіть більше: нахабно дозволю собі нагадувати авторові, що він винен нам третю частину. Не відчеплюся. Бо намагалася відшукати серед багатьох читаних за тривале читацьке власне життя бодай один історичний роман, що перевершував би «Відступника» і «Хоробора». А їх же було чимало, з різними відтінками: серйозних, авантюрних, гумористичних, любовних. Пригоди мушкетерів, єгипетські фараони, перші люди, російська аристократія, американські індіанці, великі зодчі чи малярі, лиходії-володарі або шляхетні королі, війни і релігії – все історичне художнє складалося в скриню моїх скарбів. Але повірите, що не відшукалося жодного сильнішого, ніж роман Володимира Ворони? І рівних за силою небагато, а потужнішого – катма. З величезним задоволенням ховаю в скриню читацьких скарбів нову набуту коштовність, і серед тисяч інших вона не загубиться – надто гарна.

Авторові, що береться за історичний роман, доводиться переноситися в іншу епоху. Це не лише здебільшого невживані й невідомі зараз назви, предмети, будівлі, інструменти – і все це робить описаний у романі світ геть інакшим, то ще й зовсім інші люди. У них світогляд настільки відрізняється від теперішнього, що нам із ними важко було би порозумітися, якби ми могли перетнутися за допомогою машини часу. Тільки уявіть собі, що мав би думати шістнадцятилітній хлопець, що вірить у Лісовика і кладе йому в жертву на пеньок посолений хліб, умілець ставити в лісі пастки на звіра, який мріє умикнути (вкрасти) дівчину, щоб одружитися, от якби він опинився у кафе, де його однолітки в одноразових масках втикають у смартфони, чекаючи на замовлену, але не впольовану, не впійману власноруч їжу... Влізти письменникові в голови людей, що жили тисячу літ тому, в голови, в яких існують Перун, Сварог, багато інших богів, кровна помста, лук, оббілування

здобичі, копання житньої ями, коні, дим у житлі взимку, рід – найвищі захист і цінність, а ще наузниця, підсіка, барми, брадва, бредокс... Словом, вищий пілотаж у тому, аби через текст авторським умінням ви бачили очима тодішніх людей – дітей, дівчат, хлопців, жінок, чоловіків – все, що з ними відбувається, що їх оточує.

Дивина, та я не просто бачила, перебуваючи всередині історичного фільму, всі ці герої, навіть десятирядні, мені запам'яталися, мовби з ними знайома, не раз зустрічалися, от їли ми разом, балакали. Кожен живий, справжній, повноцінний! А хоч би й узяти Зеленю, бабія, веселуна, що листком неприкаяним відірвався від роду, ставши скоморохом, Ненашем, і згинув ні за цапову душу (всі аналогії із сучасними персонажами – на вашу відповідальність).

Що мене завжди дратувало в підручниках грандами Історії, то величезна несправедливість, коли фараони, хани, князі, королі й царі там є головними героями, а нормальних людей – шукати вдень зі смолоскипами. Наче не вони будували замки і халупи, виготовляли мечі й коси... Враження таке, що був лише князь. З такої дати по таку. Війни теж в датах провадив тільки князь. А якою зброєю воювало його військо, якими човнами і куди плавали купці, скільки коштувала вичинена шкірка соболя, з чим на риболовлю ходили? Ота порожнеча, в якій сяє щось вельможне – ну, пані Історія могла би цікавіше розказувати нам про минулі епохи.

Зате Володимир Ворона вміє розповідати так цікаво, таку картину малювати, що заворожує. Спершу начеб ти книгу читаєш, а вже за мить дивишся на коваля в кузні, вболіваєш за нього, бо він розплутує хитромудру задачку викувати меч, найкращу роботу свого життя... аж тут ти стаєш ним. Надскладне і надважливе для автора завдання затягнути в книгу, а в історичний роман, де не так багато знайомого, точок дотику для сучасника із минулим знайти ой як непросто, а все ж тут читач із неймовірною легкістю втягнений в чародійство, горить уже сам ідеєю викувати досі недосягну річ, так прагне, аби піддалася криця, стала найчистішим укладом, харалужним мечем!

З подивом помічаю, що автор ось уже понад двадцять сторінок тримає мене в кузні, а я відірвати погляду не можу від металу, що міниться кольорами від пекельно-червоного до сліпучо-білого, не піддається ковалеві. Хай майстер не здається! Хто не знав ту найвищу напругу змагання з роботою, писання супер-коду чи викладання дахівок на надскладному рельєфі даху – в кожного своє, і наприкінці цього тріумфу власної майстерності, того «Ага! Можу ж!», сплеску щастя від перемоги? Це людське та позачасове універсальне не відпускає від книги, тому ти стаєш і тим ковалем, і тим воїном, і тим скоморохом, і ще живеш життям десятків різних персонажів. Відчуваєш біль або радість, тебе переслідують запахи, ти ловиш звуки, думаєш думками людей, що стали тобі близькими, доторкаєшся до волохатого пса чи теплого гладкого коня, – живе-е-е-еш...

Жива історія – це вам не штивна набундючена придворна дама Історія.

Володимиру Вороні вдався його харалужний меч!

Повертаючись до роману: за історіями життя багатьох людей – від рабів, ремісників, звичайних людей і до воїв, ліпших мужів, бояр і аж до князя – поволі виростає панорамна гігантська картина минулого, де крок вліво ступиш – там старе сумно усміхається, посувається в тінь, розчиняється, а праворуч повернеш – нове хижо-молодо щирить зубки. Дві епохи зрослися-зіткнулися в романі. Родовий лад, племінщина, старійшини, задимлені курні хати, боги й пожертви поступаються князевій волі, боярам, посадникам і тивунам, теремам, дивному грецькому чи то римському богові. Поступатися начеб і поступаються, та спостережливий читач помітить дещо дуже дивне. Тисячу літ уже минуло, а те старе й досі серед нас. То колядками на Різдво привіт передає, то чиновницькою пихою обернеться, то забобоном вистрибне.

Чи охороняє воно, а чи тримає прив'язаними та не дозволяє йти вперед?

Великим романам притаманні великі питання. І ця трилогія задніх не пасе. Добро і зло – два крила живої людини й світу? Чи слід рішуче позбавлятися зла, а чинити тільки добро?

Великим романам притаманні й великі відповіді. І у «Відступнику» та «Хороборі», що є вже ознакою письменницької геніальності, відповіді будуть вашими, читацькими, в кожного власними, згідно ваших уявлень про красу, справедливість, про устрій світу і те вище, що над ним.

Хотілося би лаконічніше, та окреме «Велике дякую!» слід сказати авторові за любовні лінії. Життєві, різні, цікавезні – неймовірно багата палітра любовних історій, на додачу є ще чудові про дружбу.

І гумор. Зіроньками-крапочками, хороший, зрілий, теплий.

Ой, нене, як же добре, як же вчасно приходять у світ такі книги! Як же прагнеться, аби виростало своє потужне, вагоме, безцінне... Обов'язково своє. Рідне. «Ага! Можемо ми!» Можемо ми – мова про Україну, звичайно, а не про іронічно-анекдотичне «ми пахали».

Володимирові Вороні гратулюю за роботу!

А всім – кожному – із читацької спільноти зичу викувати колись-таки свого харалужного меча, настільки вдалого, вершину розвитку власного таланту!

Відгук на роман «Хоробор»

Ірина Власенко, письменниця. Київ. 27.12. 20 р.

Досмакувала захопливу історію сіверського краю і його неповторних героїв з роману Володимира Ворони "Хоробор" - найкращої книги року, за моєю особистою версією! Я буду за ними сумувати!

Книга є другою частиною історичної епопеї (перший роман якої називається "Відступник" і став переможцем літературного конкурсу „Коронація слова” у 2018 році) і містить продовження дивовижних історій жителів міста Короп, якому після нападу Местиши Свейнальдича (брата київського князя Володимира Святославича) і героїчної оборони, яку очолив вже знайомий нам герой Сивер Озарич, той самий "відступник".

Після відвідин князя і його "милостей" життя коропців змінилося. Вони стали менш вільними, але все такими ж колоритними і живими, як і у першій частині цього епічного полотна. Книга затягує, підпорядковує собі, кличе до занурення і продовження читання. Перед читачем розвиваються у часі і просторі особисті історії улюблених героїв, додаються нові персонажі, за якими читач жадібно слідкує і вболіває. Вони переплітається з цікавезними історичними подробицями того часу, які не виглядають нудними або сухими, схожими на рядки історичного наукового трактату. Ні, це неймовірно симпатична і жива історія, в якій князь Володимир теж постає у різноманітних життєвих ситуаціях, не хрестоматійною мертвою картинкою, а живою людиною зі своїми страхами, слабкостями, особливостями. При тому автор не вигадує, а спираючись на відомі факти і наукові дослідження, радше вгадує Володимира у всій його багатомірності і складності. І це робить книгу неймовірно цікавою і живою. Книга написана чудовою, злегка стилізованою мовою, містить багато цікавої історичної інформації, поряд з глибокими життєвими спостереженнями і узагальненнями, які подаються ненав'язливо, наче між рядків, але западають у душу і змушують задуматися.